

Bí ẩn Pho Tụng Phật Chùa Bút Tháp

Tác Giả-: H&a sĩ, nhà điêu khắc Lê Đình Qu&
Chúa Nhật, 27 Tháng 12 Năm 2009 22:13

Pho tụng ngäi tụng Quan Âm nghìn mắt nghìn tay ở chùa Bút Tháp chứa đựng nhiều "ẩn ngữ", triết lý sâu xa. Nó cho ta biết nhiều nét về quan điểm thẩm mỹ, nhân sinh quan và vũ trụ quan của người Việt thời Hậu Lê, nửa sau thế kỷ 17.

Tụng Quan Âm nghìn mắt nghìn tay ở chùa Bút Tháp, Bắc Ninh, do Träng Thä Nam täc và hoàn thành vào năm 1656, thời Hậu Lê. Trên bề mặt tụng ghi: Nam Đông Giao, Thä Nam - Träng tiên sinh - phäng khắc (täm hiểu: Nam Đông Giao là địa chủ, Thä Nam là tên hiểu, Träng là họ, tiên sinh là bậc trí giả, phäng khắc là phäng mänh träi đặt dòng tụng để thờ). Theo quan niệm của một số nhà nghiên cứu, chữ "phäng khắc" được dịch là khắc theo ý chủ của nhà vua (nhäng người phäng mänh vua mà khắc thì tụng phải để ở kinh đô, trong khi đó pho tụng này lại được thờ ở một ngôi chùa).

Tụng Quan Thä Âm bắt thiên thiä thiên nhãn - dân gian gọi là Quan Âm nghìn mắt nghìn tay, có thể xem là một vũ trụ thu nhỏ, được sáng tác theo hệ thống quy luật rất chặt chẽ. Đó là những quy luật âm dương ngũ hành và bát quái, luôn bao hàm các cặp phạm trù đối lập như âm dương, trời - đất (thiên - địa, đä - đen, sáng - tối, träi - đät). Để bản được nhận biết những mặt đối lập trên bề mặt tác phẩm của Träng Thä Nam, xin phân tích như sau:

1. Tụng Quan Âm được làm theo thßtam tài giß, tức là mối quan hß tụng hòa thiên - đßa - nhân. Khi nhìn vào tụng, vòng tròn phía sau được cßng nßng mßt nghìn bàn tay, trong mßi bàn tay được khßc mßt con mßt, đó là bißu tụng cßa Trßi. Trßi theo quan nißm ở đây là vũ trß thu nhß. Trong vũ trß, cái thißn được bißu tụng ở thß "tam quang giß" tức là 3 cái sáng bao gßm: mßt trßi, mßt trăng và các vì sao.

Tßa xßa, ngßi Vißt cß đã nhßn thßc được mßt trßi là trung tâm sß sßng, sßc mßnh thßn kßc cßa nó được thß hißn ở chính gißa trßng đßng Đông Sßn. Ở pho tụng này, tác giß cũng đßt mßt Quan Âm vào trung tâm cßa pho tụng. Mßt trßi là mßt Phật Quan Âm nßi bßt nhßt, sáng ngßi, đßy vß tß bißu xß. Mßt trßi ở đây được thß hißn là bình minh, nhßng tia sáng chißu tßa lên trên chß không tßa ngang, ý nói: Cái thißn là thß đang đi lên, có sßc mßnh chißu nßng, bißu tụng cho văn minh xã hßi. Mßt trßi sáng ngßi còn bißu tụng cho trí tuß đßc Phật Quan Âm đi khßp muôn phßng xưa tan bóng tßi.

Nhßng kß có hành vi ám muội cũng không thß che nßi mßt Phật. Đß đißn tß thâm ý này, tác giß đã khßc con mßt trong lòng bàn tay bißu tụng cho hàng nghìn vì sao trong thiên hà. Tßt cß con sß trên pho tụng đßu là sß 10, hßn 900 bàn tay và hßn 900 con mßt. Tác giß cho rßng sß 1.000 là sß chßn, âm, tĩnh, không phát trißn. Sß 10, đßng, đßng và phát trißn không ngßng. Đißu đó

có nghĩa là trong vũ trụ có vô vàn vì sao đang quan sát tr&n gian.

2. Trên đã có tr&i, hình tròn, đ&ng, thu&c đ&ng, nên đ&i h& t&ng đ&c bi&u hi&n cho đ&t, tĩnh, thu&c âm; hình vuông, n&i gi&a tr&i và đ&t là ng&i - nhân v&t Quan Âm. Tr&i, đ&t, ng&i là 3 th& c siêu nhiên trong vũ trụ, có s&c sáng t&o không ng&ng. Con r&ng đen đ&i tòa sen là H&c Long đ&i Bi&n Đông, t&ng tr&ng cho cái Ác. T&ng Quan Âm nghìn m&t nghìn tay ng&i trên tòa sen, c& tòa sen l&i đ&t trên đ&u con r&ng đen, t&ng tr&ng cho cái thi&n bao gi& cũng ng& tr& cái ác. Hai cánh tay c&a con r&ng ch& đ& h& vào tòa sen t&o nên m&t b& c&c ch&t ch&, nó còn nói lên m&t đ&u r&ng: Cái ác cũng có m&t s&c m&nh phi th&ng, ch& m&t cái đ&u cũng đ& đ&i c& toàn t&ng lên trên. Trên mũ c&a Quan Âm có 3 t&ng đ&u, m&i t&ng có 3 đ&u, đ&u th& 9 là Ph&t A Di Đà - t&ng tr&ng cho cõi Ni&t bàn.

Nh& v&y, m&i cái đ&u là bi&u t&ng c&a m&t t&ng tr&i. Đ&u thú v& là A Di Đà cùng v&i con chim Thiên Đ&ng & phía sau đ&c g&n v&i hai cái đ&u (s& 2 thu&c âm, bi&u t&ng cho linh h&n c&a ng&i đã ch&t siêu thoát & c&c l&c). 3 cái đ&u đó ch&m l&i g&i cho ta v& cõi tam th& "quá kh& - hi&n t&i - t&ng lại".

3. Trong các chùa, 3 ngôi tam th& bao gi& cũng đ&c đ&t & ngôi cao nh&t. Trong ngh& thu&t b&

c c, Tr ng Th Nam đã g n k t các hi n t ng v i nhau thành m t bi u t ng: C vòng tròn l n đ ng sau đ c g n k t v i con chim Thiên Đ ng, t o thành hình t ng c a lá b đ mà tâm c a Ph t là cu ng c a lá. Đ o Ph t l y lá b đ làm bi u tr ng. Hình t ng m t trắng đ c đ t tr c tâm c a Ph t nh m t cái g ng soi l i lòng mình đ xem xét hành đ ng h ng ngày đúng hay sai, thi n hay ác, sáng hay t i... Trên có Thiên Đ ng là cội Ni t bàn, n i ng tr c a Ph t A Di Đà, đ i có đ a ng c đ c bi u hi n 4 góc, đó là 4 nhân v t to béo đang ch u c nh th hình nh m rắn đe nh ng ai r p tâm làm đi u ác.

4. Trong b c c c a pho t ng này, nh ng cánh tay đ c s p x p tuy ph c t p nh ng l i r t nh t quán v ph ng pháp bi u hi n theo quy lu t. Có 3 ph ng pháp c b n đ bi u hi n ý nghĩa c a th tay: Th nh t là hai bàn tay ch p tr c ng c, đó là ý chí c a con ng i, tâm ni m làm đi u thi n. Th hai là 42 cánh tay g n hai bên hông t ng t a ra nhi u h ng hàm ý mu n th ng đ c cái ác ph i s đ ng c v n l n v o (nh ng cánh tay bên ph i bi u t ng cho v n, nh ng cánh tay bên trái bi u t ng cho v o). Th ba là th tay c a Quan Âm nâng niu m t trắng tr c tâm c a mình, t ng tr ng cho s soi xét t ki m.

Đ tu hành đ c đ o, chúng sinh ph i có lòng kiên nh n, tu h t đ i này truy n sang đ i khác, cây đ c tr ng càng lâu thì phúc càng dày. Hai cánh tay đ trên đùi c a Ph t bi u t ng cho ý chí kiên đ nh t o nên thành qu .

5. T ng Quan Âm ra đ i trong m t hoàn c nh l ch s đã chín mu i: Tác gi Tr ng Th Nam đã ti p thu và nâng ngh thu t c a pho t ng này lên đ nh cao b i giao l u v i n n ngh thu t điêu kh c n Đ , n n điêu kh c Chăm, nh t là nh ng cánh tay c a Ph t nh nh ng cánh tay v n n thanh khi t c a Chăm.

Trang ph c c a Quan Âm đ c tác gi chuy n sang hình kh i, b c c đ ng nét r t l ng m n theo phong cách Vi t Nam mà ông đã ti p thu đ c t n n ngh thu t Lý - Tr n qua cách mô t sen. Sen th i Lý đ c ch m r ng trên các cánh hoa, sen th i Lê đ c ch m kh c theo nh ng nét l a Lê - ng n l a c a truy n th ng ch ng ngo i xâm.

châu Á, đ o Ph t kh i ngu n nên ch đ "Quan Âm nghìn m t nghìn tay" đ c t c m t s n c, nh ng tác ph m do nhà điêu kh c thiên tài Tr ng Th Nam sáng tác có n i dung hoàn ch nh b c nh t v th gi i quan và nhân sinh quan theo quan đi m Ph t giáo truy n th ng, có hình th c ngh thu t đ t đ c s hoàn m tuy t v i. Pho t ng này đã đ t gi i đ c bi t khi tham gia tri n lãm ngh thu t Ph t giáo Qu c t i n Đ năm 1958.